

BETONICA OFFICINALIS L. [1753, Sp.

Pl. : 573]

[=**Stachys officinalis** (L.) Trévisan [1842, Prosp. Fl.
Euganea : 26] subsp. **officinalis**] **2n = 16**

NOMS POPULARS

- **Alemaný:** Heil- ziest / Betonie / Betonienziest / Betonika / Echte betonie / Echter ziest / Flohblume / Gebräuchliche betonie / Gemeine betonie / Gemeiner ziest / Gewöhnliche betonie / Heil-batunge /

- Pfaffenblume / Rote betonie / Zahnkraut / Zehrkraut / Ziest / Zist
- **Anglès:** Purple betony/ Betony / Bidney / Bishop's wort / Bishopswort / Common hedge-nettle / Hedge nettle / Red betony / Spiked betony / Wild hop / Wood / Wood betony / Woundwort
- **Àrab:** سنبله ای آفيسيناليس
- **Aragonès:** betrónica, betónica.
- **Bable:** ortiga buena.
- **Castellà:** albutrónica, beltrónica, betonica, betrónica, betónica, betónicao, bretoña, bretónica, salima fina, salvia, savia, selima fina, vetónica.
- **Català:** betònica, bretónica, bretónica de la grossa, brotònica, brutònica, sàlvia, sàuvia, vetònica.
- **Danès:** Læge-betonie/ Betonie/ Lægegaltetand
- **Eslovè:** Betonika lekárska
- **Finès:** Rohtopähkämö
- **Francès:** Epiaire officinale/ Betoine officinale / Betonie / Épiaire officinal / Épiare à feuilles minces
- **Gaèlic:** Lus beatha
- **Galès:** Cribau san ffraid/ Cribau st. ffraid / Danhogen / Dwyfog / Llys dwyfog / Meddyges lwyd
- **Gallec:** bertonia, betónica, bretonia, bretoña, bretónica, britonia, cestro, cha-da-europa, erva-sacra, salva, salva-da-catalunha, sarxa, vertonia, xarxa.
- **Holandès:** Betonie/ Bosandoorn
- **Hongarès:** Bakfű/ Orvosi bakfű / Orvosi tisztesfű
- **Islandès:** Hulduljós
- **Italià:** betonica comune
- **Japonès:** かつこうちよろぎ
- **Norueg:** Legebetonie/ Legesvinerot / Betonie
- **Polonès:** Bukwica zwyczajna /Bukwica lekarska / Czyściec lekarski
- **Portuguès:** Betónica/ betonicão, bretonia, bretoña, bretónica, burtónica, butónica, cestro, cha-da-europa, erva-sacra, salva, salva-da-catalunha, sarxa, xarxa.
- **Rus:** Буквица лекарственная
- **Suec:** Humlesyska / Låkebetonika / Humlesuga
- **Ucraïnès:** Буквиця лікарська
- **Vasc/Euskera:** betuna, othondo, othondoko, otonbedarr, otonbelarr, otondo, otondo-belar, otondo-belarra, sasibedarr, sobe, sugeri, sugeria, sugueria.
- **Xec:** Bukvice lékařská
- **Xinès:** 药水苏

DESCRIPCIÓ BOTÀNICA

Planta vivaç, herbàcia, de fulles ovals, oposades, crenades, dentades. Les superiors sèssils, les inferiors peciolades. Herba normalment de 20 cm d'alçada (8-80), amb rizoma, i tiges simples dretes, amb pocs pèls sedosos llargs. Tiges

de secció quadrangular, amb nusos engruixits, que neixen lateralment de la roseta de fulles basals. Fulles ovals (4-28 x 1.3-4.5 cm) de base cordiforme, crenades amb dents arrodonides, amb nervi central molt marcat, essent les basals majors, amb dents més triangulars i antrorses, i amb pecíol molt llarg, i les mitjanes o superiors menors i sèssils o gairebé. Totes amb la cara adaxial d'un verd molt fosc i brillant, i reticulada. El pecíol pot anar des de 1.5 cm a 17.5, segons la fulla sigui apical o basal. Inflorescències espiciformes amb verticils força densos o una mica separats, amb bràctees basals foliàcies estretes d'0.9-4.3 x 0.2-1.6 cm. Bractèoles de 3.8-13 x 0.8-4.2 mm., amb punta espinosa, amb alguns pèls ramificats a la cara abaxial. Calze de 5-12 mm, regular, tubular, amb puntejades glandulars, i amb flocs de pèls a les commissures (que són arrodonides), i amb 5 dents de 1.5-4 mm, estretes, a vegades espinoses. Corol·la de 9-17 mm, bilabiada, amb pèls glandulosos esferoïdals, i amb llavi superior còncau i l'inferior trilobulat, de color rosat. Tub una mica corbat. Estams exerts. Núcula de 2.5-3.5 x 1-1.5 mm, el·lipsoïdal, una mica aplanades, de color marró.

Tricomes peltats i capitats a *Betonica officinalis* (fulles i inflorescències). [cf. Claudia Giuliani et al. - més info.2]

El gènere *Betonica* es diferencia del gènere *Stachys* per les cel·les de les anteres, que són paral·leles en *Betonica* i oposades per l'apex a *Stachys*. Però, amb tot, la tendència recent és a enquibir ambdós en un sol gènere: *Stachys*. Aleshores, dins aquest gènere l'espècie es distingiria per tenir les bractèoles de la inflorescència (espíciforme) tan llargues com el tub del calze, i la corol·la rosada (rarament blanca), amb el llavi superior enter i el tub exert.

HÀBITAT i DISTRIBUCIÓ. És molt comuna a les clarianes amb prats grassos de pinedes de *Pinus sylvestris* i menys comuna a les de *Pinus uncinata* i a prats ja una mica alpins (fins a 2100 m snm) sobre sòls poc calcaris. Absent de les planures de Lleida i Tarragona, i l'Empordà, però present amb més o menys quantitat a la resta de terreny muntanyós de Catalunya. Es fa a Europa. Al Sud de la península hispànica es fa més grossa (var. *algeriense*). A les serres de Cazorla i Nevada les plantes tenen indument glandulós groc a la inflorescència i pèls ramificats a sota les bractèoles.

MALATIES: la planta pot ser atacada per *Phoma strasseri*.

Betonica officinalis al món, segons GBIF

HISTÒRIA

Els romans l'empraven sobre tot contra malalties del fetge, però també com a panacea. Antoni Musa, metge de l'emperador Cèsar August, (segle I a.C.) assegurava que la planta prevé malalties epidèmiques, malalties contagioses del fetge, i que protegeix dels efectes nocius de la bruixeria. Que ajuda quan l'estómac està dèbil, i no pot digerir la carn, i origina eructes agres, i això ja sigui la planta tendra, la rel, les flors, en caldo, beguda o acompanyant la carn, o feta en conserva, xarop, aigua, pols, electuari. Que ajuda contra la icterícia, epilèpsia, paràlisi, convulsions, tendinitis, gota, hidropesia, mal de cap, deliris. Que la pols amb mel va bé contra la tos, refredats, asma, flegmes fines dels

pulmons (tuberculosis). Amb hidromel i poliol és bona contra febres periòdiques i també la pèrdua de visió per problemes circulatoris. El vi cuit amb la planta elimina les cucs intestinals, desbloqueja el fetge i la melsa, calma els dolors punxents als costats i a l'esquena, el mal de ventre i els còlics. Barrejat amb mel aquest vi purga el ventre, ajuda a fer venir la regla a les dones i agilitza el part. Ajuda a alliberar la bufeta i els ronyons de càlculs (pedres). El vi cuit amb la planta en gargarismes calma el mal de queixal. Actua contra el verí se serps, gossos rabiosos, en ús extern i intern. Pels que es troben cansats del viatge, presa amb vinagre i mel els refresca. Atura les hemorràgies del nas, boca, pulmons, estómac. I actua com a resolutive en hèrnies i masegades. El suc de la planta aplicat a les úlceres externes o internes, fins i tot les verdes, les tanca de seguida. També ajunta ossos, tendons, o venes quan s'han fraccionat. També fa alliberar la carn d'estelles o punxes que s'hi hagin clavat. Actua com a resolutive en úlceres inveterades i en fistules i abscessos, i més encara si s'hi afegeix una mica de sal i greix de porc. Els bafs dirigits amb un embut a l'orella alleugen el dolor a l'oïda. També el suc de la planta posat dins l'orella cura la inflamació. La rel és desagradable a l'estómac i de mal gust, mentre que les fulles i les flors conforten i són de bon gust.

Segons Plini el Vell (segle I) el nom li ve dels «vetons», poble centreeuropeu que vivia entre els rius Duero i Tajo.

Dioscòrides (segle I) la descrivia com a herba dreta, de tiges de secció quadrada, d'un colze d'alçada, i amb fulles tendres semblants a les del roure, amb contorn crenat, més llargues a la base de la planta, i amb olor agradable. Les arrels begudes amb hidromel expulsen les flegmes. Una dracma (4 g) de fulles begudes en aigua o hidromel va bé contra espasmes, carn-esqueixats, afeccions de la matriu, sufocacions relacionades amb la matriu. El vi preparat amb la planta (3 dracmes) va bé contra les picades d'animals verinosos, i també en lloc de begut, es pot aplicar per fora en emplastre la planta tendra. Una dracma beguda amb vi va bé contra l'enverinament. És purgant i diürètica. Cura la epilèpsia i la bogeria, beguda en aigua. I beguda en vinagre, o mel, cura el fetge i la melsa. Ajuda a fer la digestió si es beu, dissolta amb mel cuita. Contra afeccions de l'estómac cal mastegar-la i en acabat beure una mica de vi rebaixat. Contra la ciàtica, cistitis o afeccions renals, beguda en aigua. Contra l'hematèmesi, 2 g amb vi, llet i aigua. Contra la hidropesia, amb febre, 8 g amb hidromel. Contra la icterícia i per provocar la regla, 4 g amb vi. Com a purgant, 16 g amb hidromel. Contra la caquèxia, amb mel. Si les fulles no són recent collides, cal conservar-les un cop seques en vasos de terrissa.

Per a Andrés de Laguna (segle XVI) la planta és calenta i seca en primer grau, amargant, litotriptica, i reconforta el cervell atacat pel fred.

Per a Nicholas Culpeper (segle XVII), la planta és regida per Júpiter i pel signe d'Àries.

A Astúries s'engalanaven les fonts la Nit de Sant Joan amb aquestes flors.

LITERATURA

A Itàlia diuen « ven el teu abric i compra betònica». A Espanya també diuen d'algú molt virtuós: «Té tantes virtuts com la betònica».

PROPIETATS MEDICINALS (BETONICA OFFICINALIS)

- abortiva
- analgèsica
- antiespasmòdica
- antihelmíntica
- antihemorràgica
- antiinflamatòria
- antisèptica
- anti-sudorífica
- aperitiva (maceració)
- astringent
- bronquial
- carminativa
- colerètica
- condiment
- depurativa
- diürètica
- emmenagoga
- estomacal
- esternutatòria
- expectorant
- fumable (substituta del tabac)
- fungicida: OE contra *Candida albicans*, *Aspergillus niger*.
- laxant
- mucolítica
- purgant
- relaxant
- sedant
- tònica
- vomitiva (concentrada)
- vulnerària

1.

2. USOS/APLICACIONS

- abscessos
- amenorrea
- ansietat
- asma
- borratxera (preventiu)
- bronquitis
- càlculs biliars, renals
- cansament per viatjar
- caquèxia en nens
- carn-esqueixats
- cataractes
- ciàtica
- cistitis
- còlics

- congestió hepàtica
- conjuntivitis
- convulsions
- cucs intestinals
- debilitat nerviosa
- deliris
- depressió
- diarrea
- dislocacions
- dispèpsia
- edemes
- epilèpsia
- escorbut
- espasmes
- esplenomegàlia
- estomatitis
- febre
- ferides que no acaben de cicatritzar
- fistules
- galindons (un cop erosionats)
- gangrena
- gasos
- gingivitis
- gota
- grip
-
-
-
- hematèmesis
- hemoptisis
- hemorràgies (estómac, matriu, nas, pulmons)
- hepatitis
- hèrnies
- hidropesia
- hipertensió
- histèria
- icterícia
- indigestions
- mal d'orella
- mal de cap
- mal de coll
- mal de queixal
- mala circulació sanguínia
- malsons
- mareig
- masegades
- memòria debilitada
- metrorràgia
- migranyes
- miodesòpsies

- mossegades de gossos
- mossegades de serps
- nafres
- nàusees
- neuràlgies
- neurastènia
- otitis
- paràlisi
- part lent
- periodontitis
- picors
- pirosis (coragre)
- poagre
- psicosis
- pulmonia
- punxes clavades
- reuma
- sinusitis
- sufocacions
- suors
- talls
- taquicàrdia
- tendinitis
- tos
- tripanosomiasis
- tuberculosi
- úlceres persistents
- úlceres varicoses
- urticària (irritació per contacte amb ortigues)
- varius
- vertigen

VETERINÀRIA

Problemes cardíacs dels animals de companyia

PRINCIPIS ACTIUS DE LA PLANTA (*BETONICA OFFICINALIS*)

- acetil-harpagòsid
- acetòsid
- acetòsid-isòmer
- àcid 4-cafeoil-quínic
- àcid ascòrbic
- àcid aspàrtic
- àcid cafeic
- àcid clorogènic
- àcid glutàmic
- àcid iso-clorogènic
- àcid neo-clorogènic
- àcid p-cumàric

- àcid rosmarínic
- àcid tànnic
- alanina
- alcaloides (betonicina, estachydrina, trigonel·lina, turicina)
- amargs
- apigenina
- aquil·leïna
- arginina
- beta-carotè
- betaïna
- betonicòlid (diterpè) REL
- betonicòsids A-F REL
- Calci
- campneòsids II
- cisteïna
- Cobalt
- colina
- Crom
- escutel·larina-7-O-beta-D-glucòsid
- fenil-alanina
- Ferro
- forsythòsid B
- glicina
- glicòsids diterpènics REL
- glicòsids fenil-etanoides
- histidina
- iso-leucina
- leucina
- leucosceptòsid B
- lisina
- Magnesi
- Manganès
- metionina
- niacina
- oli essencial
- Potassi
- proteïnes
- reptòsid
- saponines
- Seleni
- Sílice
- Sodi
- tanins
- tanins
- tirosina
- treonina
- valina
- vitamina B1
- vitamina b2
- Zinc

OLI ESSENCIAL

Al de la fulla hi ha almenys 54 components; al de la flor 56 i al de la rel 17. Els monoterpens hidrocarburs es reparteixen un 12% a les fulles, 26% a les flors i a les arrels. Els monoterpens oxigenats es reparteixen un 6 % a les fulles, 2% a les flors i 7% a les arrels. Els sesquiterpens hidrocarburs es reparteixen un 67% a les fulles,, 60% a les flors, 64% a les arrels. Els sesquiterpens oxigenats es reparteixen un 14% a les fulles, 12% a les flors i 2.5 % a les arrels. Al de la rel hi domina el nonà. El de les fulles hi ha alfa-pinè; 1-octèn-3-ol; beta-burbonè; (E)-cariofil·lè; germacrè D. Al de les inflorescències hi ha alfa-pinè; (E)-cariofil·lè; trans-beta-farnesè. Hi ha més alfa-pinè i (E)-cariofil·lè a les inflorescències que a les fulles. Els principals components de la fracció volàtil de les fulles són: (E)-cariofil·lè (20.1%), (E)-nerolidol (14.3%), cariofil·lè-òxid (6.1%), gamma-cadinè (5.7%). A la fracció volàtil de les flors hi dominen: cariofil·lè-òxid (16.5%), (E)-nerolidol (15.4%), humulè epòxid II (9.2%), alfa-pinè (7.0%).

- (E)-cariofil·lè 2% FLORS, REL
- (S)-cis-verbenol
- 1-octèn-3-ol REL
- 1,5,5,8-tetrametil-12-oxa-biciclo (9,10)-dodeca-3,7-diè REL
- 1,6-dimetil-4-(1-metil-etil)-naftalè
- 7-epi-alfa-selinè
- àcid palmític
- alfa-amorfè REL
- alfa-cadinaol
- alfa-cadinè
- alfa-camfolenal
- alfa-copaè REL
- alfa-farnesè
- alfa-humulè 7%, REL
- alfa-pinè 1.74% FLORS
- alfa-ylangè
- al·lo-aromadendrè
- beta-bisabolè
- beta-burbonè
- beta-calacorè
- beta-cariofil·lè 14%
- beta-copaè REL
- beta-cubebè
- beta-lemè REL
- beta-mirce
- bisabolè-òxid-alfa
- cadina-1,4-diè
- calacorè
- cariofil·lè 9-epi-E REL
- cariofil·lè òxid
- cis-alfa-copaè-8-ol
- cis-Z-alfa-bisabolè-epòxid

- delta-amorfè REL
- delta-cadinè REL
- delta-cubebè
- delta-elemè
- epi-alfa-muurolol
- espatulenol
- eudemsan-4(15)7-diè-1beta-ol
- eudesma-4(14),11-diè REL
- farnesil acetona C
- gamma-selinè REL
- gamma-terpinè
- germacrè D 20%
- germacrè D-4-ol
- hentriacontà
- iso-cariofil·lè
- linalool
- linalool propanoat
- llimonè
- mirtenol REL
- muurola 4(14).5-seïne-cis
- nonà REL
- nonacosà
- sabinè
- salvial-4(14)-èn-1-oina
- thujè
- thujopsè REL
- trans-alfa-bergamotè
- trans-beta-farnesè
- valencè REL
- verbenona
- vulgarol B

Més informació:

1) «Variability of Essential Oils of *Betonica officinalis* (Lamiaceae) from Different Wild Populations in Kosovo». Avni Hajdariab, Behxhet Mustafa, Chlodwig Franzb, Johannes Novak. Nat Prod Commun. 2011 Sep;6(9):1343-6.

2) «Secretory structures and essential oil composition in *Stachys officinalis* (L.) Trevisan subsp. *officinalis* (Lamiaceae) from Italy». Claudia Giuliani, Roberto Maria Pellegrino, Roberta Selvaggi, Corrado Tani, Bruno Tirillini, Laura Maleci Bini. Natural Product Research. Volume 31, 2017 - Issue 9